

**ศักยภาพและการจัดการของแรงงานครัวเรือน
ในระบบการผลิตยางพาราขนาดเล็ก:
กรณีศึกษาพื้นที่ปลูกยางพาราดั้งเดิมในภาคใต้ของประเทศไทย**

**Potentiality and Management of Household Labor
in the Smallholding Rubber Production System:
A Case Study in a Traditional Rubber Area of Southern
Thailand**

**บัญชา สมบูรณ์สุข* ประวัติ เวทย์ประสิทธิ์ ปุรวิชญ์ พิทยาภินันท์
และ วิโชค จรุงโรจน์**

**Buncha Somboonsuke*, Prawat Wettayaprasit, Purawich Phitthayaphinant
and Vichot Jongrungrot**

ABSTRACT

This research aimed to examine the dynamics, workings, and guidelines for development of household labor in the smallholding rubber production system of Sadao, Rattaphum, Hat Yai, Bang Klam, Khuan Niang, and Na Mom districts in Songkhla province, Thailand. Quantitative and qualitative methods were used in this research. A total sample of 394 rubber households that used household labor without hire labor in all activities of the rubber production system, was used for quantitative method. Also, 60 households of the total sample, officers of the Department of Agricultural Extension and officers of the Office of the Rubber Replanting Aid Fund in Songkhla province were used as key informants for qualitative method. Both structured and unstructured interviews were used for data collection. Appropriate descriptive statistics were used for data analysis. The research found that there were 4 types of household labor in the smallholding rubber production system: 1) husband and wife, 2) children, 3) relatives, and 4) elderly labor with more complicated use of household labor according to the development of rubber. Each type of household labor worked on different activities which suited their abilities and amount of work carried out by household labor in rubber production

ภาควิชาพัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สงขลา 90112

Department of Agricultural development, Faculty of Natural Resources, Prince of Songkla University, Songkhla Province 90112, Thailand.

* Corresponding author, e-mail: buncha.s@psu.ac.th

activities depended on land holding size of the rubber plantation. Child labor had the lowest level of knowledge and capability of working in the smallholding rubber production system when compared with other types of household labor. Guidelines for development of household labor in the smallholding rubber production system were development and improvement of skills, knowledge, and capability of household labor in rubber production activities. In addition, the relevant agencies should have plans and policies for labor in agricultural sector.

Keywords: household labor, household labor potential, household labor management, smallholding rubber plantation

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพฤติกรรมการปฏิบัติงาน และแนวทางการพัฒนาแรงงานครัวเรือนในระบบการผลิตยางพาราขนาดเล็กของอำเภอสะเตา หาดใหญ่ รัตภูมิ ควนเนียง บางกล่ำ และนาหม่อมจังหวัดสงขลา โดยใช้วิธีวิจัยเชิงปริมาณร่วมกับวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ คือ ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ใช้แรงงานครัวเรือนในทุกกิจกรรมการผลิตยางพารา โดยไม่มีการจ้างแรงงานจำนวนทั้งสิ้น 394 ครัวเรือน และในจำนวนนี้ได้เลือกมาเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 60 ครัวเรือน ร่วมกับการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา และเจ้าหน้าที่กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางจังหวัดสงขลา เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ การรวบรวมข้อมูลใช้ทั้งแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา ผลการวิจัยพบว่า แรงงานครัวเรือนในระบบการผลิตยางพาราขนาดเล็กมี 4 ประเภท ได้แก่ 1) แรงงานคู่สามีภรรยา 2) แรงงานบุตรหลาน 3) แรงงานญาติพี่น้อง และ 4) แรงงานผู้สูงอายุ การใช้แรงงานครัวเรือนมีความซับซ้อนมากขึ้นตามการพัฒนาของยางพาราของประเทศ แรงงานครัวเรือนแต่ละประเภทมีการปฏิบัติงานในกิจกรรมการผลิตยางพาราที่แตกต่างกัน ความสามารถและปริมาณการปฏิบัติงานของแรงงานครัวเรือนในกิจกรรมการผลิตยางพารามีความผูกพัน

กับขนาดพื้นที่ปลูกยางพารา แรงงานบุตรหลานมีความรู้และความสามารถในการปฏิบัติงานน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับแรงงานครัวเรือนประเภทอื่น แนวทางการพัฒนาแรงงานครัวเรือนในระบบการผลิตยางพาราขนาดเล็ก ได้แก่ การพัฒนาและปรับปรุงทักษะ ความรู้ และความสามารถในการปฏิบัติงานของแรงงานครัวเรือน รวมถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีแผนและนโยบายเกี่ยวกับแรงงานภาคการเกษตร

คำสำคัญ: แรงงานครัวเรือน ศักยภาพแรงงานครัวเรือน การจัดการแรงงานครัวเรือน สวนยางพาราขนาดเล็ก

บทนำ

ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม มีการผลิตและการส่งออกสินค้าเกษตรหลากหลายชนิด ซึ่งสร้างรายได้ให้แก่ประเทศเป็นจำนวนมาก ยางพาราถือเป็นหนึ่งในพืชเศรษฐกิจสำคัญของประเทศไทยที่มีเกษตรกรทั่วทุกภูมิภาคปลูกเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้เนื่องจากรัฐบาลได้มีการส่งเสริมการปลูกยางพาราเพื่อยกระดับรายได้ให้แก่เกษตรกร โดยได้ปรับอัตราค่าให้ค่าการสงเคราะห์เพิ่มขึ้นอีกไร่ละ 500 บาท ภาครัฐได้เป็นพื้นที่ที่มีการปลูกยางพารามากที่สุดของประเทศ (กรมวิชาการเกษตร, 2552) และยางพาราคือเป็นพืชที่มีความผูกพันและอิทธิพลต่อความเป็นอยู่ของเกษตรกรชาวใต้มาอย่างยาวนาน เนื่องจาก 1) เกษตรกรมีความรู้ความชำนาญในการทำสวนยางพารา

ที่มีมาแต่เดิม 2) การมีแหล่งรับซื้อผลผลิตยางพาราที่แน่นอน 3) ผลผลิตยางพาราสามารถเก็บไว้ได้นานโดยไม่เน่าเสีย 4) ปัญหาเรื่องโรคพืชและแมลงศัตรูพืชพบได้น้อยเมื่อเทียบกับการปลูกพืชชนิดอื่น 5) รัฐบาลมีการสนับสนุนเงินทุนเพื่อใช้ในการปลูกทดแทน และ 6) เมื่อมีการปลูกทดแทน ต้นยางพาราที่ถูกโค่นสามารถนำไปขายเป็นไม้ยางได้ (ศิริจิต และคณะ, 2544)

ในปัจจุบันคงยากที่จะปฏิเสธได้ว่า ยางพาราเป็นพืชที่มีบทบาทสำคัญต่อวิถีชีวิตของเกษตรกรไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรชาวใต้ อีกทั้งยางพารายังมีบทบาทในการเป็นพืชเศรษฐกิจที่กำหนดยุทธศาสตร์ของประเทศ แต่ในขณะเดียวกันปัญหาด้านการผลิตยางพาราที่เกษตรกรกำลังเผชิญอยู่คือ แรงงานขาดประสิทธิภาพ เนื่องจากการผลิตยางพาราจำเป็นต้องใช้แรงงานที่มีทักษะและความชำนาญ ซึ่งวาสนา (2555) ได้ให้คำแนะนำเกี่ยวกับการแก้ปัญหาแรงงานในระบบการผลิตยางพารา คือ 1) เร่งรัดการฝึกอบรมแรงงานกรีดยางพาราให้มีประสิทธิภาพและจำนวนเพิ่มมากขึ้น 2) สนับสนุนงานวิจัยเกี่ยวกับเครื่องมือทุ่นแรงในการกรีดยางพาราให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และ 3) สนับสนุนให้มีการคุ้มครองแรงงานกรีดยางพารา ทั้งนี้เพื่อการพัฒนาปรับปรุงการปฏิบัติงานของแรงงานให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ปัจจุบันชาวสวนยางพาราส่วนใหญ่ได้ใช้แรงงานจ้างในการทำสวนยางพารา ทั้งแรงงานจ้างจากภายในชุมชนและภายนอกชุมชน เนื่องจากเกษตรกรที่ประกอบอาชีพทำสวนยางพารามักจะประสบกับปัญหาการขาดแคลนแรงงาน เนื่องจากแรงงานครัวเรือนมีการเคลื่อนย้ายออกสู่สังคมภายนอกมากขึ้น (อภิญา และ บัญชา, 2540) ทั้งนี้สาเหตุของการเคลื่อนย้ายแรงงานครัวเรือนที่สำคัญคือการไปศึกษาหาความรู้ในระดับที่สูงขึ้น และการออกไปทำงานนอกพื้นที่เพื่อเพิ่มรายได้ให้แก่ครัวเรือน ซึ่งการเคลื่อนย้ายแรงงานครัวเรือนนั้น

ย่อมส่งผลกระทบต่อผลผลิตของครัวเรือน เนื่องจากมีแรงงานไม่เพียงพอในการผลิต อีกทั้งยังส่งผลการสูญเสียทรัพยากรมนุษย์ของชุมชนและท้องถิ่นอีกด้วย เพราะเมื่อบุคคลที่อยู่ในวัยทำงานเดินทางออกนอกพื้นที่ ทำให้ชุมชน หรือท้องถิ่นมีเฉพาะคนวัยพึ่งพิง ส่งผลให้การผลิตรายการของประเทศไทยในปัจจุบันกำลังประสบกับปัญหาการขาดแคลนแรงงาน

แม้ว่ารัฐบาลได้พยายามแก้ไขปัญหาลาดแคลนแรงงานในภาคการเกษตรโดยการอนุญาตให้เจ้าของสวนยางพาราสามารถจ้างแรงงานข้ามชาติภายใต้เงื่อนไขที่กำหนดแล้วก็ตาม แต่แนวทางดังกล่าวได้ก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย อาทิ ปัญหาแรงงานจ้างขาดคุณภาพ เพราะแรงงานจ้างส่วนหนึ่งไม่ยอมรับวันวรรกรรม หรือวิธีการกรีดยางพาราที่เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาครัฐเข้ามาส่งเสริม โดยมักจะใช้วิธีการกรีดยางพาราแบบดั้งเดิมที่คุ้นชินในการใช้มาตั้งแต่บรรพบุรุษ ซึ่งส่งผลให้ผลผลิตยางพาราที่ได้รับต่ำกว่าที่ควรจะเป็น และยังทำให้อายุการให้ผลผลิตของต้นยางพาราลดลง รวมถึงปัญหาความไม่ซื่อสัตย์สุจริตและการขาดจิตสำนึกที่ดีในการประกอบอาชีพของแรงงานจ้าง ซึ่งทำให้เจ้าของสวนยางพาราต้องเผชิญกับการสูญเสียรายได้เป็นจำนวนมาก การวิจัยครั้งนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) จำแนกประเภทและพฤติกรรมการใช้แรงงานครัวเรือนในระบบการผลิตยางพาราขนาดเล็ก และ 2) ศึกษาการปฏิบัติงานและความสามารถในการปฏิบัติงานของแรงงานครัวเรือนในระบบการผลิตยางพาราขนาดเล็ก

การตรวจเอกสาร

การใช้แรงงานในภาคการเกษตร

การทำการเกษตรของประเทศไทยในอดีตครัวเรือนเกษตรกรจะใช้แรงงานของตนเองในการประกอบกิจการการเกษตรแบบยังชีพเท่านั้น ไม่มีการเกษตรในลักษณะที่ทำเพื่อการค้า แต่ในปัจจุบัน

การเกษตรได้เปลี่ยนรูปแบบมาเป็นการทำการเกษตรเพื่อการค้าเป็นส่วนใหญ่ คราวเรือนเกษตรกรจึงจำเป็นต้องจ้างแรงงานจากภายนอกมากขึ้น เนื่องจากแรงงานครัวเรือนส่วนหนึ่งได้เคลื่อนย้าย หรืออพยพเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาการขาดแคลนแรงงานภาคการเกษตรของครัวเรือน จากงานวิจัยของบัญชา และ ประวัติ (2554) พบว่า มีการเคลื่อนย้ายแรงงานสตรีเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ทำให้ครัวเรือนขาดแคลนแรงงาน ซึ่งปรากฏการณ์เช่นนี้เป็นเรื่องปกติในการทำการเกษตรระดับครัวเรือน เนื่องจากอาชีพการทำการเกษตรในบางอาชีพกระทำเฉพาะบางฤดูกาลเท่านั้น เมื่อหมดฤดูกาลนั้นแล้ว ก็จะหยุดพักการทำการเกษตร หรือไปทำงานนอกครัวเรือน ไม่ว่าจะเป็นงานในภาคการเกษตร หรือนอกภาคการเกษตร

Somboonsuke et al. (2011a) ได้กล่าวถึงลักษณะการปฏิบัติงานของแรงงานในระบบการผลิตยางพาราว่า 1) แรงงานส่วนใหญ่ปฏิบัติงานเกี่ยวกับกิจกรรมการปลูกในที่โล่งแจ้ง หรือกลางแจ้ง 2) ระยะเวลาในการปฏิบัติงานค่อนข้างยาวนาน คือ เริ่มตั้งแต่เช้ามืดไปจนถึงเย็น ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะของงาน และไม่ได้มีการกำหนดเวลาไว้แน่นอนเหมือนงานในภาคอุตสาหกรรม 3) การปฏิบัติงานล่วงเวลาในบางกิจกรรมไม่สามารถแยกออกจากกิจกรรมปกติได้ เนื่องจากบางกิจกรรมมีลักษณะงานที่ต้องปฏิบัติอย่างต่อเนื่องไปจนเสร็จในแต่ละขั้นตอน และมีน้อยมากที่จะได้รับค่าล่วงเวลา และ 4) แรงงานส่วนใหญ่จะทำงานตามฤดูกาล โดยแรงงานจ้างจะทำงานแทบทุกวันในแต่ละสัปดาห์ ซึ่งบางสัปดาห์อาจไม่มีวันหยุดเลย นอกจากนี้ในปัจจุบันการทำกิจกรรมทางการเกษตรของครัวเรือนชาวสวนยางพารามีความหลากหลายมากขึ้น ส่งผลให้มีการใช้แรงงานครัวเรือนทำกิจกรรมทางการเกษตรอื่นๆ นอกเหนือจากการปฏิบัติงานในระบบการผลิตยางพารา

กิจกรรมการผลิตยางพารา

บัญชา และ ประวัติ (2554) และ Somboonsuke et al. (2011b) ได้จำแนกกิจกรรมของแรงงานในระบบการผลิตยางพาราเป็น 3 กิจกรรมตามอายุของต้นยางพารา คือ 1) กิจกรรมช่วงปลูกยางพารา (0-1 ปี) ได้แก่ การเตรียมพื้นที่ปลูก การวางแผนหลุมหรือการทำขั้นบันได การขุดหลุมปลูก การเตรียมวัสดุปลูก การใส่ปุ๋ยรองก้นหลุมและการจัดการ การปลูกยางพาราและการปลูกซ่อม และการตัดแต่งกิ่ง 2) กิจกรรมช่วงยางพารายังไม่ให้ผลผลิต ได้แก่ การใส่ปุ๋ย การกำจัดวัชพืช การป้องกันและกำจัดโรค การตัดแต่งกิ่ง การทำแนวป้องกันไฟ (ถ้าจำเป็น) และกิจกรรมอื่น ๆ ที่เกี่ยวกับการจัดการและการดูแลรักษาสวนยางพารา และ 3) กิจกรรมช่วงยางพาราให้ผลผลิตจนถึงโค่นต้นยาง ซึ่งมี 2 ส่วน ได้แก่ 3.1) การเตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์สำหรับการกรีดยางพารา เช่น การลับมีด เป็นต้น การกรีดยางพารา การเก็บน้ำยางสด การจัดการผลผลิตยางพารา เช่น การเตรียมน้ำยางสด การทำยางแผ่น เป็นต้น และ 3.2) การเตรียมผลผลิตยางพาราเพื่อการขาย การขนส่ง และการขายผลผลิตยางพาราที่ตลาดรับซื้อ

บัญชา และ ประวัติ (2554) และ Somboonsuke et al. (2011b) ได้จำแนกประเภทของแรงงานในระบบการผลิตยางพาราตามช่วงการผลิตยางพาราเป็น 4 ประเภท คือ แรงงานปลูกยางพารา แรงงานจัดการและดูแลรักษาสวนยางพารา แรงงานกรีดยางพารา และแรงงานการตลาดผลผลิตยางพารา ดังแสดงในภาพที่ 1

วิธีดำเนินการวิจัย

พื้นที่ในการวิจัยครั้งนี้ คือ 6 อำเภอของจังหวัดสงขลา ได้แก่ อำเภอสะเดา อำเภอรังษภูมิ อำเภอหาดใหญ่ อำเภอบางกล่ำ อำเภอกวนเนียง และอำเภอนาหม่อม ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ใช้แรงงาน

← อายุยาง 0-1 ปี →	← อายุยางพาราตั้งแต่ 2 ปี จนถึงเปิดกรีด (ช่วงยางไม่ให้ผลผลิต) →	← อายุยางตั้งแต่ปีที่เปิดกรีด หรือช่วงยางพาราให้ผลผลิต →	
แรงงานปลูกยางพารา	แรงงานจัดการและดูแลรักษาสวนยางพารา	แรงงานกรีดยางพารา	แรงงานการตลาดผลผลิตยางพารา
กิจกรรมหลัก: - การเตรียมพื้นที่ปลูก - การวางแผนหลุม - การขุดหลุมปลูก - การเตรียมวัสดุปลูก - การใส่ปุ๋ยรองก้นหลุมและการจัดการ - การปลูกยางพาราและการปลูกซ่อม - การตัดแต่งกิ่ง	กิจกรรมหลัก: - การใส่ปุ๋ย - การกำจัดวัชพืช - การป้องกันและกำจัดโรคพืช - การตัดแต่งกิ่ง	กิจกรรมหลัก: - การเตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์สำหรับการกรีดยางพารา - การกรีดยางพารา - การเก็บน้ำยางสด - การจัดการผลผลิตยางพารา	กิจกรรมหลัก: - การเตรียมผลผลิตยางพาราเพื่อการขาย - การขนส่ง - การขายผลผลิตยางพาราที่ตลาดรับซื้อ

ภาพที่ 1 กิจกรรมการผลิตยางพารา

ที่มา: Somboonsuke et al., 2011b

ครัวเรือนในทุกกิจกรรมการผลิตยางพารา ตั้งแต่กิจกรรมการปลูกยางพารา กิจกรรมการจัดการและดูแลรักษาสวนยางพารา กิจกรรมการกรีดยางพารา และกิจกรรมการตลาดผลผลิตยางพารา โดยไม่มีการจ้างแรงงานจำนวน 27,052 ครัวเรือน กำหนดขนาดของกลุ่มตัวอย่างโดยใช้สูตรคำนวณของ Taro Yamane ที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ 95 ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 394 ครัวเรือน จำแนกเป็นอำเภอสะเตา 21 ครัวเรือน อำเภอรัตนภูมิ 211 ครัวเรือน อำเภอหาดใหญ่ 82 ครัวเรือน อำเภอบางกล่ำ 23 ครัวเรือน อำเภอกวนเนียง 29 ครัวเรือน และอำเภอนาหม่อม 28 ครัวเรือน และในจำนวนนี้ได้เลือกมาเป็นผู้ให้ข้อมูลหลักอำเภอละ 10 ครัวเรือน รวมเป็น 60 ครัวเรือน ร่วมกับการสัมภาษณ์เจ้าหน้าที่สำนักงานเกษตรจังหวัดสงขลา และเจ้าหน้าที่กองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางจังหวัดสงขลา โดยใช้สัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างในการรวบรวมข้อมูลทั้งในเชิง

ปริมาณและเชิงคุณภาพ การวิเคราะห์ข้อมูลใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต

ผลการวิจัยและอภิปราย

การจำแนกประเภทแรงงานครัวเรือนในระบบการผลิตยางพาราขนาดเล็ก

แรงงานครัวเรือนในระบบการผลิตยางพาราขนาดเล็กในพื้นที่วิจัยจำแนกตามลักษณะความสัมพันธ์ในครอบครัวได้เป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. แรงงานคู่สามีภรรยา หรือแรงงานพ่อแม่

เป็นเกษตรกรชาวสวนยางพาราที่เป็นคู่สามีภรรยาซึ่งมีอายุอยู่ในวัยทำงาน (25-55 ปี) ส่วนใหญ่เป็นเจ้าของสวนยางพาราและมีประสบการณ์ในการทำสวนยางพาราสูง โดยได้รับประสบการณ์มาจากบรรพบุรุษ แรงงานประเภทนี้ถือเป็นแรงงานหลักและแรงงานถาวรที่ปฏิบัติงานในทุกกิจกรรมการผลิตยางพารา

2. แรงงานบุตรหลาน เป็นบุตรหลานของเกษตรกรชาวสวนยางพารา ส่วนใหญ่เป็นแรงงานที่อยู่วัยเด็กและ/หรือวัยรุ่น แรงงานประเภทนี้ถือเป็นแรงงานชั่วคราวที่ปฏิบัติงานในบางกิจกรรมการผลิตยางพารา และปฏิบัติงานเป็นครั้งคราวเท่านั้น เนื่องจากเป็นวัยที่กำลังอยู่ในช่วงของการศึกษา และได้รับการศึกษาในระดับสูง กิจกรรมที่แรงงานบุตรหลานปฏิบัติงานส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่ไม่ต้องใช้ทักษะและความชำนาญมากนัก เช่น การใส่ปุ๋ย การเก็บน้ำยางสด เป็นต้น

3. แรงงานญาติพี่น้อง เป็นแรงงานซึ่งมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติกับเจ้าของสวนยางพาราโดยอาศัยอยู่บริเวณใกล้เคียง หรือพักอาศัยอยู่ที่เดียวกับเจ้าของสวนยางพารา แรงงานประเภทนี้จัดเป็นแรงงานชั่วคราวที่ปฏิบัติงานในบางกิจกรรมการผลิตยางพารา และปฏิบัติงานเป็นครั้งคราวเท่านั้น

4. แรงงานสูงอายุ เป็นแรงงานที่มีอายุอยู่ในวัยสูงอายุ (60 ปีขึ้นไป) ซึ่งอาจมีความสัมพันธ์กับเจ้าของสวนยางพาราในลักษณะของพ่อ แม่ ปู่ ย่า ตา ยาย หรือมีความสัมพันธ์ในลักษณะเครือญาติ แรงงานประเภทนี้เป็นทั้งแรงงานถาวรและแรงงานชั่วคราว แต่ไม่ใช่แรงงานหลักในการปฏิบัติงานกิจกรรมการผลิตยางพารา ส่วนใหญ่ที่แรงงานประเภทนี้ปฏิบัติงาน คือ การเก็บน้ำยางสด

พลวัตการใช้แรงงานครัวเรือนในระบบการผลิตยางพาราขนาดเล็ก

พลวัตการใช้แรงงานครัวเรือนในระบบการผลิตยางพาราขนาดเล็กจำแนกได้เป็น 5 ยุค ดังนี้

1. ยุคการใช้แรงงานครัวเรือนในระบบการผลิตยางพาราแบบดั้งเดิม หรือยุคช่วงเริ่มต้นการปลูกยางพาราจนถึงปี พ.ศ. 2502 เป็นยุคที่มีการใช้เทคโนโลยีการผลิตยางพาราแบบดั้งเดิม ในสวนยางพาราขนาดเล็กมีการใช้แรงงานครัวเรือนมากกว่าร้อยละ 80 แต่ในสวนยางพาราขนาดใหญ่เจ้าของสวนยางพาราส่วนมากเป็นคนจีน และมีการใช้แรงงาน

ครัวเรือนร่วมกับแรงงานจ้าง ซึ่งแรงงานจ้างเป็นแรงงานชาวจีนที่อพยพมาจากประเทศมาเลเซีย แรงงานครัวเรือนมีการปฏิบัติงานในทุกกิจกรรมการผลิตยางพารา ตั้งแต่กิจกรรมการปลูกยางพารา กิจกรรมการจัดการและดูแลรักษาสวนยางพารา กิจกรรมการกรีดยางพารา และกิจกรรมการตลาดผลผลิตยางพารา

2. ยุคการใช้แรงงานครัวเรือนในช่วงเริ่มต้นการผลิตยางพาราสมัยใหม่ตั้งแต่พ.ศ. 2503 ถึง พ.ศ. 2522 เป็นยุคที่เริ่มต้นการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เนื่องจากเริ่มมีการถ่ายทอดเทคโนโลยีสมัยใหม่โดยการจัดตั้งสำนักงานกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยางรวมทั้งเริ่มมีการขยายพื้นที่ปลูกยางพาราและพื้นที่ถือครองของครัวเรือน โดยมีการใช้แรงงานครัวเรือนในระบบการผลิตยางพารามากกว่าร้อยละ 70 ซึ่งลดลงเมื่อเทียบกับยุคก่อนหน้า เนื่องจากเริ่มมีการจ้างแรงงานมาทดแทนแรงงานครัวเรือน อย่างไรก็ตามแรงงานครัวเรือนยังคงเป็นแรงงานหลักในกิจกรรมการผลิตยางพารา ในยุคนี้นครัวเรือนเกษตรกรมุ่งเน้นการทำสวนยางพาราเชิงเดี่ยวเพื่อเพิ่มผลผลิตให้มากขึ้น อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการส่งเสริมการปลูกยางพาราของหน่วยงานภาครัฐ ส่งผลให้มีการใช้แรงงานครัวเรือนที่เข้มข้นมากขึ้น รูปแบบของผลผลิตส่วนใหญ่เป็นยางแผ่นดิบมากกว่าร้อยละ 80

3. ยุคการใช้แรงงานครัวเรือนในช่วงการผลิตยางพาราสมัยใหม่ หรือช่วงปฏิวัติเขียวตั้งแต่ พ.ศ. 2523 ถึง พ.ศ. 2532 เป็นยุคที่มีการใช้แรงงานครัวเรือนในการผลิตยางพาราแบบเข้มข้นมากขึ้นเนื่องจากมีการขยายตัวและการถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตยางพาราสมัยใหม่ ซึ่งทำให้นครัวเรือนเกษตรกรมีการขยายพื้นที่ปลูกยางพารามากขึ้น และพื้นที่ปลูกยางพารามีมากเกินความสามารถในการปฏิบัติงานของแรงงานครัวเรือน สอดคล้องกับงานวิจัยของ Somboonsuke (2001) ที่พบว่า ในช่วงนี้เป็นช่วงที่มีการใช้เทคโนโลยีเข้มข้น และมีการใช้แรงงานครัวเรือนอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้นในยุคนี้นจึงมีการ

จ้างแรงงานจากภายนอกค่อนข้างมาก ทำให้แรงงานครัวเรือนเริ่มมีบทบาทลดลง ประกอบกับค่านิยมของครัวเรือนเกษตรกรที่ไม่ต้องการให้บุตรหลานทำงานในสวนยางพารา จึงสนับสนุนให้บุตรหลานเข้ารับการศึกษาระดับที่สูงขึ้น ในขณะที่เดียวกันอุตสาหกรรมในท้องถิ่นเริ่มมีการขยายตัวมากขึ้น ซึ่งก่อให้เกิดการอพยพของแรงงานต่างถิ่นและแรงงานข้ามชาติเข้ามาทำงานในภาคการเกษตรมากขึ้น ในขณะที่แรงงานครัวเรือนบางส่วนได้เคลื่อนย้าย หรืออพยพเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรม ส่งผลให้แรงงานพ่อแม่เป็นแรงงานหลักในกิจกรรมการผลิตยางพารา ส่วนแรงงานบุตรหลานเป็นเพียงแรงงานชั่วคราวเท่านั้น รูปแบบของผลผลิตมีทั้งน้ำยางสดและยางแผ่นดิบ

4. ยุคการใช้แรงงานครัวเรือนในช่วงการผลิตยางพาราในระบบเกษตรทางเลือกตั้งแต่พ.ศ. 2533 ถึง พ.ศ. 2542 เป็นยุคที่ครัวเรือนเกษตรกรมีกิจกรรมทางการเกษตรอย่างหลากหลาย จึงมีการใช้แรงงานครัวเรือนในกิจกรรมทางการเกษตรของครัวเรือนที่หลากหลายมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการขาดแคลนแรงงานครัวเรือนทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ ในยุคนี้มีการอพยพแรงงานจากต่างถิ่นและแรงงานข้ามชาติมากขึ้น ประกอบกับครัวเรือนเกษตรกรมีทางเลือกในการประกอบอาชีพที่หลากหลายมากขึ้น รวมทั้งมีการขยายตัวทั้งในภาคการเกษตรและอุตสาหกรรม ตลอดจนมีการเคลื่อนย้ายแรงงานครัวเรือนจากชนบทสู่เมือง และจากภาคการเกษตรกรรมสู่ภาคอุตสาหกรรม ทำให้โครงสร้างแรงงานครัวเรือนในยุคนี้มีแรงงานพ่อแม่และแรงงานผู้สูงอายุเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่แรงงานบุตรหลานส่วนใหญ่ได้เคลื่อนย้าย หรืออพยพเข้าสู่เมืองและภาคอุตสาหกรรม จึงทำให้แรงงานพ่อแม่มีการถ่ายทอดความรู้ในการผลิตและการจัดการสวนยางพาราให้แก่แรงงานบุตรหลานค่อนข้างน้อย เพราะเป็นเพียงแรงงานชั่วคราวในระบบการผลิตยางพาราเท่านั้น นอกจากนี้ในยุคนี้อำนาจการต่อรองผลประโยชน์ของแรงงานจ้างกับเจ้าของสวนยางพาราเริ่มมีมากขึ้น

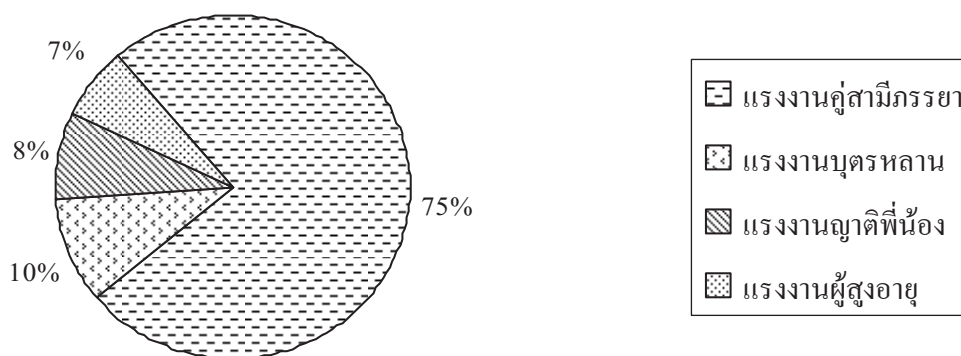
5. ยุคการใช้แรงงานครัวเรือนในช่วงการผลิตยางพาราเพื่ออุตสาหกรรมยางพาราตั้งแต่พ.ศ. 2543 ถึงปัจจุบัน เป็นยุคที่มีการขยายตัวทางเศรษฐกิจสังคม และอุตสาหกรรม ส่งผลให้ครัวเรือนเกษตรกรต้องปรับเปลี่ยนการผลิตของตนเองมาเป็นการผลิตเพื่ออุตสาหกรรมมากขึ้น โดยมีการใช้แรงงานทั้งภายในครัวเรือนและแรงงานจ้าง การใช้แรงงานในกิจกรรมการผลิตยางพารามีความซับซ้อนและหลากหลายรูปแบบมากขึ้น รวมทั้งพบปัญหาการขาดแคลนแรงงานครัวเรือน ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรต้องจ้างแรงงานจากภายนอกมากขึ้น ในยุคนี้ราคายางพาราอยู่ในระดับสูง สภาพทางเศรษฐกิจโดยรวมของครัวเรือนเกษตรกรดีกว่ายุคอื่น ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมีทางเลือกและมีเงินทุนเพียงพอที่จะจ้างแรงงานจากภายนอกได้ สำหรับรูปแบบค่าจ้างแรงงานมีทั้งแบบแบ่งสัดส่วนและแบบค่าจ้างรายวัน นอกจากนี้ในยุคนี้มีการเคลื่อนย้าย หรืออพยพของแรงงานครัวเรือนเข้ามาทำงานในภาคอุตสาหกรรมค่อนข้างมาก โดยเฉพาะแรงงานบุตรหลาน แรงงานพ่อแม่จึงมีบทบาทหลักในกิจกรรมการผลิตยางพารา ประกอบกับมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของผลผลิตจากยางแผ่นดิบมาเป็นน้ำยางสดมากกว่าร้อยละ 80 ทำให้ความจำเป็นในการใช้แรงงานครัวเรือนลดลง และแนวโน้มการใช้แรงงานจ้างมาทดแทนแรงงานครัวเรือนมีมากขึ้น ตลอดจนรูปแบบค่าจ้างมีความซับซ้อน และหลากหลายมากขึ้น

การปฏิบัติงานของแรงงานครัวเรือนในระบบการผลิตยางพาราขนาดเล็ก

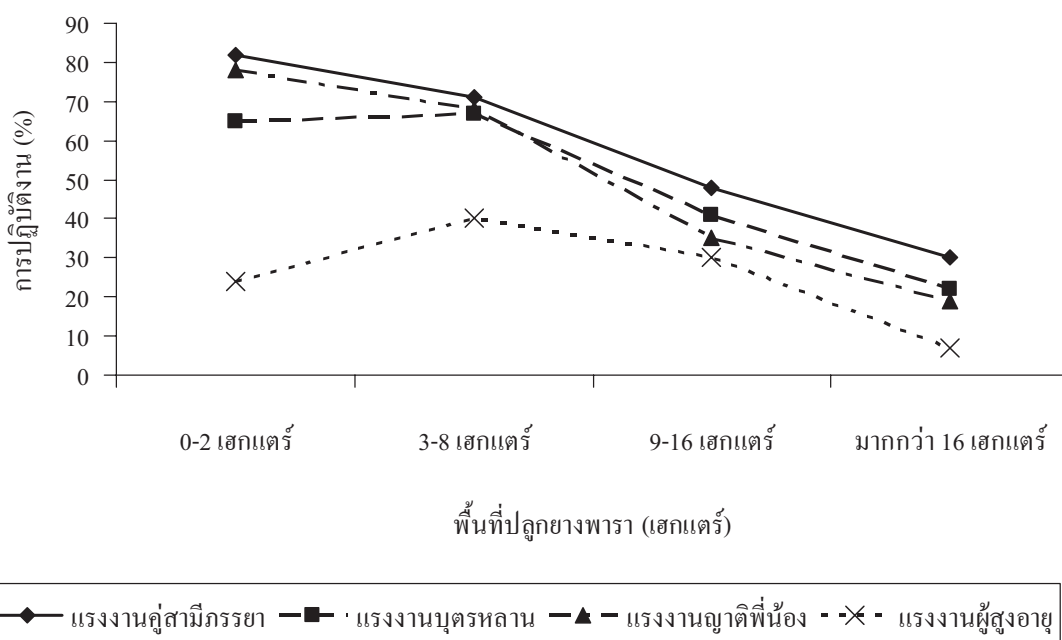
สัดส่วนของแรงงานครัวเรือนในการปฏิบัติงานการผลิตยางพารา แรงงานพ่อแม่ที่ปฏิบัติงานการผลิตยางพารามีจำนวนมากที่สุด หรือร้อยละ 75 ในขณะที่แรงงานครัวเรือนประเภทอื่นมีจำนวนน้อยและใกล้เคียงกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่า แรงงานพ่อแม่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาการผลิตยางพารา ดังนั้นในการพัฒนาศักยภาพและความสามารถของแรงงาน

ครัวเรือนต้องให้ความสำคัญกับแรงงานประเภทนี้ นอกจากนี้ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นถึงบทบาทและความสำคัญในการปฏิบัติงานการผลิตยางพาราของแรงงานบุตรหลานที่นับวันจะยิ่งลดลงเรื่อย ๆ โดยมีสาเหตุสำคัญมาจากค่านิยมของครัวเรือนเกษตรกร การที่บุตรหลานได้รับการศึกษาในระดับสูง และมีทัศนคติไม่ดีต่ออาชีพการทำสวนยางพารา อาจกล่าวได้ว่า แม้จะเป็นลูกเจ้าของสวนยางพารา แต่ไม่มีความสนใจในการปฏิบัติงานการผลิตยางพาราเลย (ภาพที่ 2)

การปฏิบัติงานของแรงงานครัวเรือนในการผลิตยางพารา เมื่อขนาดพื้นที่ปลูกยางพาราของครัวเรือนเพิ่มขึ้น การปฏิบัติงานของแรงงานครัวเรือนทุกประเภทในการผลิตยางพาราจะลดลง (ภาพที่ 3) โดยครัวเรือนเกษตรกรจะมีการจ้างแรงงานจากภายนอกเพื่อมาทดแทนในส่วนที่เกินความสามารถของแรงงานครัวเรือน โดยเฉพาะครัวเรือนเกษตรกรที่มีขนาดพื้นที่ปลูกยางพารามากกว่า 16 เฮกแตร์ สอดคล้องกับงานวิจัยของสมยศ และ ศิริจิต

ภาพที่ 2 สัดส่วนของแรงงานครัวเรือนในการปฏิบัติงานการผลิตยางพารา

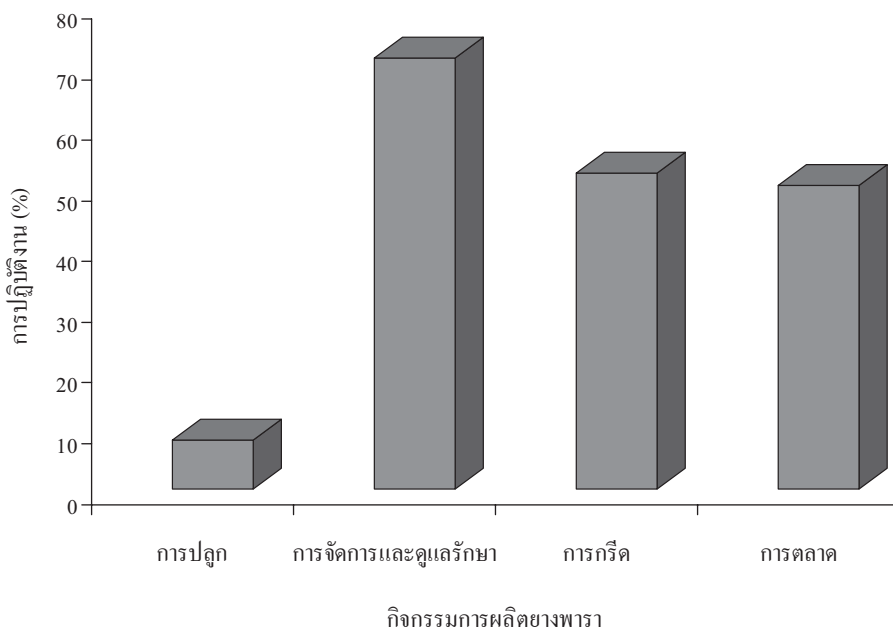
ภาพที่ 3 การปฏิบัติงานของแรงงานครัวเรือนในการผลิตยางพาราจำแนกตามขนาดพื้นที่ปลูกยางพารา

(2538) ที่พบว่า ครัวเรือนเกษตรกรที่มีพื้นที่ปลูกยางพารามากกว่าความสามารถของแรงงานครัวเรือนจะมีการจ้างแรงงานจากภายนอกมาปฏิบัติงานในการผลิตยางพารามากขึ้น อาจกล่าวได้ว่า ขนาดพื้นที่ปลูกยางพาราเป็นปัจจัยหนึ่งในการตัดสินใจจ้างแรงงาน นอกจากนี้จากผลการวิจัยเป็นที่น่าเป็นห่วงว่า แรงงานบุตรหลานมีการปฏิบัติงานในระบบการผลิตยางพาราค่อนข้างน้อย และมีความรู้เกี่ยวกับการผลิตยางพาราและการจัดการสวนยางพาราไม่มากนัก

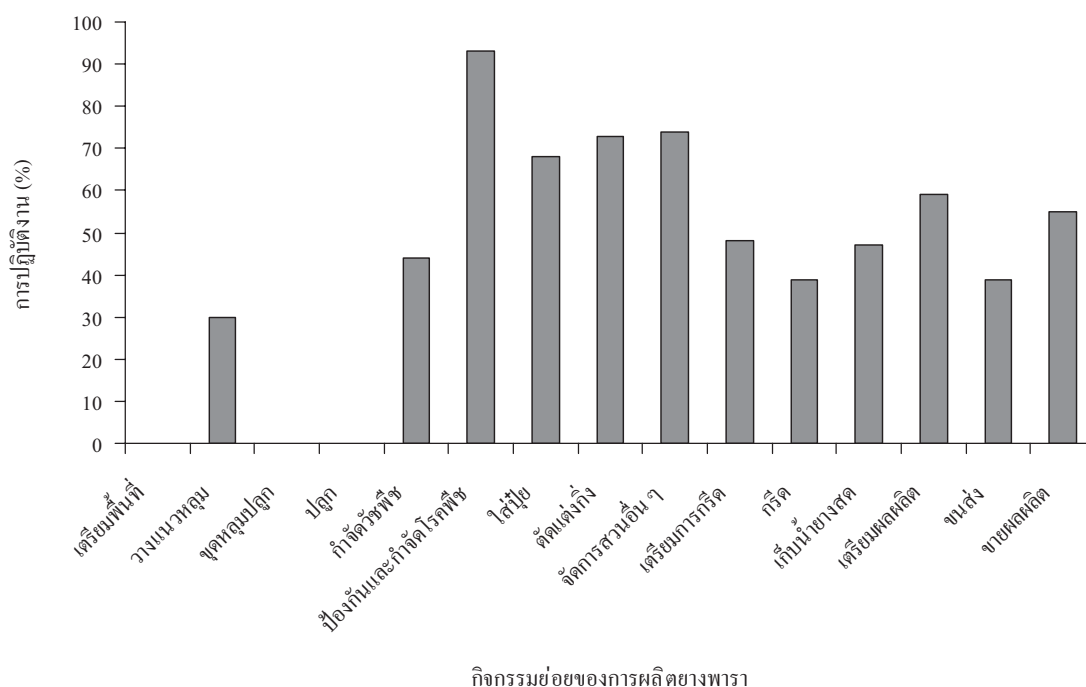
เมื่อเปรียบเทียบภาพรวมการปฏิบัติงานของแรงงานครัวเรือนในกิจกรรมการผลิตยางพารา (ภาพที่ 4) พบว่า กิจกรรมที่แรงงานครัวเรือนมีการปฏิบัติมากที่สุด คือ กิจกรรมการจัดการและดูแลรักษาสวนยางพารา ในขณะที่กิจกรรมการกรีดยางพาราและ กิจกรรมการตลาดผลผลิตยางพารา เป็นกิจกรรมที่แรงงานครัวเรือนมีการปฏิบัติในลำดับรองลงมาตามลำดับ ส่วนการปลูกยางพาราเป็นกิจกรรมที่แรงงานครัวเรือนมีการปฏิบัติน้อยที่สุด ทั้งนี้เจ้าของสวน

ยางพารามักจะมีการจ้างแรงงานจากภายนอกเข้ามาปฏิบัติงานในกิจกรรมที่ต้องใช้เวลาและแรงงานมาก เช่น การขุดหลุม การโค่นต้นยาง การปลูกยางพารา การกรีดยางพารา เป็นต้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ กนกพร บัญญา และ ไชยยะ (2553) ที่พบว่า เจ้าของสวนยางพาราจะจ้างแรงงานจากภายนอกมาปฏิบัติงานแทนแรงงานครัวเรือนในกิจกรรมการผลิตยางพาราที่ต้องใช้เวลามาก และมีเครื่องมือทุ่นแรง

เมื่อพิจารณาการปฏิบัติงานของแรงงานครัวเรือนในกิจกรรมย่อยของการผลิตยางพาราพบว่า แรงงานครัวเรือนมีการปฏิบัติงานในกิจกรรมการควบคุมโรคพืช การใส่ปุ๋ย และการตัดแต่งกิ่ง มากกว่าร้อยละ 50 (ภาพที่ 5) ในขณะที่กิจกรรมการเตรียมผลผลิต และการขายผลผลิตมีการปฏิบัติงานมากกว่าร้อยละ 40 แสดงให้เห็นว่า ในปัจจุบันโดยภาพรวมแรงงานครัวเรือนมีการปฏิบัติงานในระบบการผลิตยางพาราประมาณร้อยละ 50 และมีการจ้างแรงงานประมาณร้อยละ 50

ภาพที่ 4 การปฏิบัติงานของแรงงานครัวเรือนในกิจกรรมการผลิตยางพารา

ภาพที่ 5 การปฏิบัติงานของแรงงานครัวเรือนในกิจกรรมย่อยของการผลิตยางพารา

หมายเหตุ: พื้นที่ปลูกยางพาราเฉลี่ย 19.50 ไร่ และอายุของต้นยางพาราอยู่ในช่วง 1-18 ปี

ความสามารถในการปฏิบัติงานของแรงงานครัวเรือน : กรณีศึกษากิจกรรมการกรีดยางพารา

การเปรียบเทียบความสามารถในการปฏิบัติงานของแรงงานครัวเรือนในกิจกรรมการกรีดยางพาราดังแสดงในตารางที่ 1 (พื้นที่ถือครองเฉลี่ย 19.50 ไร่ และใช้ระบบกรีด 1/3s 3d/4 (หนึ่งในสามลำต้น สามวันหยุดหนึ่งวัน)) พบว่า ในภาพรวมแรงงานคู่สามีภรรยาที่มีจำนวนชั่วโมงในการปฏิบัติงานการกรีดยางพาราน้อยกว่าแรงงานครัวเรือนประเภทอื่น ไม่ว่าจะเป็นการกรีดยางพารา การเก็บน้ำยางสด การแปรรูป และการขายผลผลิต (ตารางที่ 1) เนื่องจากแรงงานคู่สามีภรรยาเป็นแรงงานที่มีทักษะและประสบการณ์สูง และเมื่อพิจารณาความสามารถในการปฏิบัติงานของแรงงานครัวเรือนพบว่าแรงงานคู่สามีภรรยาที่มีความสามารถในการปฏิบัติงานมากกว่าแรงงานครัวเรือนประเภทอื่น ไม่ว่าจะเป็นความสามารถในการทำผลผลิต ผลผลิตที่ได้จาก

การปฏิบัติงาน และผลผลิตเนื้อยางแห้ง (Dry Rubber Content หรือ DRC) ในขณะที่ความสามารถในการปฏิบัติงานของแรงงานบุตรหลานมีน้อยกว่าแรงงานครัวเรือนประเภทอื่น

สรุปและข้อเสนอแนะ

การเพิ่มขีดความสามารถในการบริหารจัดการสวนยางพาราขนาดเล็กของเกษตรกรชาวสวนยางพารา แรงงานถือเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งแรงงานครัวเรือน จากผลการวิจัยสามารถสรุปได้ว่า แรงงานครัวเรือนที่พบในพื้นที่วิจัยมี 4 ประเภทได้แก่ แรงงานคู่สามีภรรยา แรงงานบุตรหลาน แรงงานญาติพี่น้อง และแรงงานผู้สูงอายุ โดยแรงงานคู่สามีภรรยาเป็นแรงงานที่มีการปฏิบัติงานในระบบการผลิตยางพารามากที่สุด ส่วนแรงงานบุตรหลานได้มีการเคลื่อนย้าย หรืออพยพเข้าสู่เมือง

ตารางที่ 1 ความสามารถในการปฏิบัติงานของแรงงานครัวเรือน: กรณีศึกษากิจกรรมการกรีดยางพารา

กิจกรรม	แรงงาน คู่สามีภรรยา	แรงงาน บุตรหลาน	แรงงาน ญาติพี่น้อง	แรงงาน ผู้สูงอายุ
1. งานกรีดยางพารา (ชั่วโมง/วัน) ¹	3.37	3.81	3.50	3.42
2. งานเก็บน้ำยางสด (ชั่วโมง/วัน) ²	2.10	3.00	2.30	2.80
3. งานแปรรูปยางแผ่นดิบ (ชั่วโมง/วัน)	2.20	2.90	2.30	2.20
4. งานขายผลผลิตยางพารา (ชั่วโมง/ครั้ง)	0.30	0.30	0.20	0.20
5. จำนวนชั่วโมงทำงานทั้งหมด (กรณีผลิดยางแผ่นดิบ) (ชั่วโมง/วัน)	7.97	5.50	8.30	8.62
6. จำนวนชั่วโมงทำงานทั้งหมด (กรณีผลิดน้ำยางสด) (ชั่วโมง/วัน)	5.67	3.50	6.50	6.64
7. ความสามารถในการกรีดยางพาราเฉลี่ย (ไร่/คน/วัน)	8.81	7.50	8.20	8.55
8. ความสามารถในการเก็บน้ำยางสดเฉลี่ย (ไร่/คน/วัน)	10.20	8.90	9.80	9.88
9. ความสามารถในการทำผลผลิต (กิโลกรัม/ไร่/คน)	4.31	3.85	4.20	4.22
10. ผลผลิตที่ได้จากการปฏิบัติงาน (กิโลกรัม/คน/วัน) (7×9)	37.97	28.87	34.44	36.04
11. ผลผลิตเนื้อยางแห้ง (กิโลกรัม/คน/วัน) ³	11.39	9.98	10.23	10.56

หมายเหตุ: ¹ คัดจากผลการวิจัยในข้อ 7

² คัดจากพื้นที่ปลูกยางพาราเฉลี่ย 19.50 ไร่

³ คำนวณโดยนำผลการวิจัยในข้อ 10 คูณด้วยเปอร์เซ็นต์ของเนื้อยางแห้งเฉลี่ยตลอดปี (30%) ซึ่งได้จากตลาดท้องถิ่นในพื้นที่วิจัย

มากขึ้น ซึ่งส่งผลให้การปฏิบัติงานของแรงงานประเภทนี้ในระบบการผลิตยางพาราพบได้น้อยมากในปัจจุบัน ในอนาคตมีแนวโน้มของการทดแทนแรงงานครัวเรือนด้วยแรงงานข้างมากขึ้น และครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางพาราขนาดเล็กจะมีการใช้แรงงานผสมผสานกันระหว่างแรงงานครัวเรือนและแรงงานข้างมากขึ้น นอกจากนี้การปฏิบัติงานของแรงงานครัวเรือนมีความสัมพันธ์ในเชิงลบกับขนาดพื้นที่ปลูกยางพาราของครัวเรือน กล่าวคือ เมื่อขนาดพื้นที่ปลูกยางพาราเพิ่มขึ้น การปฏิบัติงานของแรงงานครัวเรือนจะลดลง และมีการจ้างแรงงานจากภายนอกมากขึ้น โดยเฉพาะในกิจกรรมการปลูกยางพาราและกิจกรรมการกรีดยางพารา

สำหรับแนวทางการพัฒนาแรงงานครัวเรือนในระบบการผลิตยางพาราขนาดเล็กประกอบด้วย

ประเด็นสำคัญ 5 ประเด็นที่ควรจะดำเนินการไปพร้อม ๆ กัน คือ 1) การพัฒนาและปรับปรุงทักษะความรู้ และความสามารถในการปฏิบัติงานของแรงงานครัวเรือน โดยเฉพาะแรงงานบุตรหลาน 2) หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องควรมีแผนและนโยบายเกี่ยวกับแรงงานภาคการเกษตรที่ชัดเจน และสามารถลด หรือบรรเทาปัญหาการขาดแคลนแรงงานครัวเรือนได้ 3) การฝึกทักษะ อาทิ ทักษะในการกรีดยางพารา ทักษะในการทำยางแผ่นดิบที่มีคุณภาพ ให้กับแรงงานครัวเรือน 4) การสนับสนุนการใช้เทคโนโลยีการทำสวนยางพาราที่เหมาะสมกับความสามารถของแรงงานครัวเรือน ซึ่งจะทำให้ครัวเรือนเกษตรกรสามารถบริหารจัดการการผลิตยางพาราได้อย่างมีประสิทธิภาพ และช่วยลดต้นทุนการผลิตยางพาราได้ และ 5) การให้ความรู้ผ่านกระบวนการกลุ่มในชุมชนเกี่ยวกับการบริหารจัดการสวน

ยางพาราที่ดีและการตลาดที่เป็นธรรม แก่แรงงาน
ครัวเรือน เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ การสร้างอำนาจต่อ
รอง และการลดต้นทุนการผลิตยางพารา

เอกสารอ้างอิง

- กนกพร ภาชีรัตน์ บัญชา สมบูรณ์สุข และ ไชยยะ
คมณี. (2553). การผลิตและการตลาดยางพารา
ภาคเหนือประเทศไทย: กรณีศึกษาจังหวัด
เชียงใหม่ เชียงราย และพะเยา. *วิทยาสาร
เกษตรศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์*, 31(2), 206–
219.
- กรมวิชาการเกษตร. (2552). *รายงานผลการวิจัยและ
พัฒนาปี 2547–ปัจจุบัน*. กรุงเทพฯ: กระทรวง
เกษตรและสหกรณ์.
- บัญชา สมบูรณ์สุข และ ประวีติ เวทย์ประสิทธิ์.
(2554). การเพิ่มประสิทธิภาพและความสามารถ
ของแรงงานสตรีในการจัดการสวนยางพารา
เปรียบเทียบในประเทศไทย-อินโดนีเซีย-
มาเลเซีย. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
วาสนา ประสมศรี. (2555). ลักษณะการปฏิบัติงาน
ของแรงงานจ้างในการทำสวนยางพาราของ
ครัวเรือนเกษตรกรชาวสวนยางในจังหวัดสงขลา
(วิทยานิพนธ์ปริญญาโท). มหาวิทยาลัยสงขลา
นครินทร์, สงขลา.
- ศิริจิต พุ่งหว่า สมยศ พุ่งหว่า และ วิรุทธิ์ ดาวัลย์.
(2544). ลักษณะทางกายภาพ ชีวภาพ และ
เศรษฐกิจ สังคมของเกษตรกรชาวสวน ยางพารา
ในการใช้วิธีการเจาะน้ำยางกับวิธีการใช้มีดกรีด
ยาง. การประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเกษตรครั้งที่
39 มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ระหว่าง 5–7
กุมภาพันธ์ 2544. กรุงเทพฯ มหาวิทยาลัย
เกษตรศาสตร์ 2544: 575–583.
- สมยศ พุ่งหว่า และ ศิริจิต พุ่งหว่า. (2538). *ถาวรภาพ
ของระบบสังคมเกษตรการผลิตยางพารา อำเภ
เขาชัยสน จังหวัดพัทลุง*. สงขลา: ภาควิชา

พัฒนาการเกษตร คณะทรัพยากรธรรมชาติ
มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.

- อภิญา รัตนไชย และ บัญชา สมบูรณ์สุข. (2540).
ปัจจัยที่มีผลต่อความสำเร็จในการดำเนินงาน
ของกลุ่มเกษตรกรชาวสวนยางภาคใต้ประเทศ
ไทย. *วิทยาสารเกษตรศาสตร์ สาขาสังคมศาสตร์*,
18(2), 113–132.
- Somboonsuke, B. (2001). Recent evolution of
rubber-based farming systems in Thailand.
Kasetsart Journal (Social Sciences), 23(1), 61–
74.
- Somboonsuke, B., Wettayaprasit, P., Pacheerat, K.,
& Kroeksakul, P. (2011a). Comparison of
career change and resource management of
rubber smallholders. *Kasetsart Journal (Social
Sciences)*, 32(1), 29–40.
- Somboonsuke, B., Wettayaprasit, P., Cherdchom, P.,
& Pacheerat, K. (2011b). Diversification of
smallholding rubber agroforestry system
(SRAS) Thailand. *Kasetsart Journal (Social
Sciences)*, 32(2), 327–339.

TRANSLATED THAI REFERENCES

- Department of Agriculture. (2009). *Report of
research and development 2004-present*.
Bangkok, Thailand: Ministry of Agriculture
and Cooperatives. [in Thai]
- Pacheerat, K., Somboonsuke, B., & Kongmanee, C.
(2009). Para rubber production and marketing
in north region of Thailand: Case study in
Chiang Mai, Chiang Rai and Phayao province.
Kasetsart Journal (Social Sciences), 31(2), 206
–219. [in Thai]

- Prasomsri, W. (2012). Characteristics of hired labor workers in the rubber plantations of rubber farmers households in Songkhla Province (Unpublished master's thesis). Prince of Songkla University, Songkhla, Thailand. [in Thai]
- Ratanachai, A., & Somboonsuke, B. (1997). Factors affecting the achievement of para rubber groups' operation in Southern Thailand. *Kasetsart Journal (Social Sciences)*, 18(2), 113–132. [in Thai]
- Somboonsuke, B., & Wettayaprasit, P. (2011). *Increasing efficiency and capability of female labor in rubber plantation management in Thailand, Indonesia and Malaysia*. Songkhla: Prince of Songkla University, Thailand. [in Thai]
- Thungwa, S. (1995). *Sustainability of para rubber based agrarian systems in Amphoe Khao Chaison, Changwat Patthalung*. Songkhla: Department of Agricultural Development, Faculty of Natural Resources, Prince of Songkla University, Thailand. [in Thai]
- Thungwa, S., Thungwa S., & Davan, W. (2001). *Bio-physical and socio-economic characteristics of rubber farmers, using different methods of tapping, the puncture and traditional*. The 39th Kasetsart University Annual Conference 5–7 February 2001. Kasetsart University, Bangkok, Thailand. pp. 575–583. [in Thai]